

STÁTNI
FISKÁLNÍ
KRIZE
A PŘÍKLAD
ŘECKA

MOUVEMENT
COMMUNISTE

A

KOLEKTIVNĚ
PROTI KAPITÁLU

STÁTNÍ FISKÁLNÍ KRIZE A PŘÍKLAD ŘECKA

Mouvement Communiste

a

Kolektivně proti kapitálu

STÁTNÍ FISKÁLNÍ KRIZE A PŘÍKLAD ŘECKA

Mouvement Communiste (MC)
a Kolektivně proti kapitálu (KPK)

v dubnu 2012 vydalo KPK

www.protikapitalu.org

www.mouvement-communiste.com

OBSAH

Úvod: nasměrování teoretického kurzu.....	5
Fiskální krize jako druhá fáze globální finanční krize.....	10
Řecko je všude.....	19
Záchrana Řecka?.....	21
Na cestě k třetí fázi finanční krize.....	22
Politika proletariátu.....	25

Úvod: nasměrování teoretického kurzu

Následující text je pokusem vysvětlit příčiny a následky fiskální krize států eurozóny a ilustrovat je na příkladu Řecka. Současná fiskální krize je následkem zatím poslední cyklické krize kapitalismu, kterou spustila finanční krize „sub-prime“ hypoték v roce 2007. Už vícekrát jsme naznačili (a budeme to opakovat znovu a znovu), že si, jde-li o kapitalistickou krizi, musíme zapamatovat několik základních bodů (ačkoli je v tomto textu nebudeme rozvíjet do hloubky) vycházejících z toho, jak chápeme Marxe, zatímco používáme jeho kategorie a jeho metodu.

„Potíže se směnou zboží za peníze, s prodejem, vyrůstají jediné odtud, že zboží v peníze být proměněno musí, nikoli však peníze přímo ve zboží, čili, že se prodej s koupí mohou rozcházet. Řekli jsme, že v této formě tkví možnost krise, tj. možnost rozluky k sobě patřících a nedělitelných momentů, jež se pak zase mocí sjednocují, uplatňují svou sounáležitost násilím, jež je pácháno na jejich subjektivní samostatnosti. A krise není ničím jiným, než násilným prosazováním se jednoty proti sobě se osamostatnivších fází výrobního procesu.“

Karl Marx: *Teorie o nadhodnotě*¹

- Kapitalismus funguje cyklicky, přičemž jsou jednotlivé cykly ohraničeny krizemi. První takovou krizí byla krize z roku 1825. Krize zhodnocování produktivního kapitálu (průmyslové krize) se obecně opakují každých čtyři až šest let. Od devatenáctého století frekvence krizí vzrostla, původně k nim docházelo jednou za deset či jedenáct let. Může za to nárůst obratu kapitálu.

Spolu s některými válkami poskytují krize zhodnocování kapitálu příležitost, jak urychlit selekci individuálních kapitálů a výrobních sektorů. A to tím, že urychlují přeměnu nebo likvidaci kapitálů, které mají menší míru zisku, než je průměr. Pokud takové krize nevedou k nezávislému politickému boji proletariátu, je jejich systematickým důsledkem prohloubení a rozšíření nadvlády kapitálu. Cyklické krize kapitálu rovněž umožňují, aby znovu definoval – ve svůj prospěch – společenské výrobní vztahy. Nenažde-li dělnická třída cestu k odporu, krize pro ni vyústí v takový poměr sil, v němž budou dělníci tváří tvář šéfům slabší, a to jak v bezprostředním výrobním procesu, tak v reálném vztahu ke společenské práci, stejně jako na úrovni podmínek, za nichž dochází k reprodukci jejich pracovní síly (tedy v oblasti přímých i nepřímých mezd, sociální záchrané sítě, smluvních podmínek). Krize je principiálně terénem, který je příznivější pro vládnoucí třídu než pro vykořisťovanou.

¹ 17. kapitola, 10. oddíl; z *Theorien über den Mehrwert* (vydání K. Kautského, Dietz, Stuttgart, 1921) přeložil J. Jizba (In: Karel Marx. O kapitálu a jeho krizích, strana 41, rok vydání 1946)

- Finanční krize je vždy následkem těžkostí spojených se zhodnocováním produktivního kapitálu. Je symptomem takových obtíží. Finanční krize může být též spouštěčem nové krize zhodnocování produktivního kapitálu. Tento vztah však není mechanický. Méně závažné krize se (na rozdíl od oné současné) na všeobecnou krizi zhodnocování přeměnit nemusí.

Vývoj raného kapitalismu byl poznamenáný krizemi realizace hodnoty (obchodní krize). Jsou to krize, kdy naplno propuká nadvýroba zboží.

S rozvojem úvěrové ekonomiky a velkého tayloristického mechanizovaného průmyslu, a tedy s rozvojem schopnosti plánovat společenskou výrobu, se krize z nadvýroby staly méně častými, protože se kapitalisté poučili ohledně fungování svého systému a zavedli opatření, která zmenšují zásoby zboží, zčásti díky mechanismu „just in time“. Krize zhodnocování se poté objevuje v podobě finanční krize, tedy krize spojené s přeměnou peněz na kapitál a se všeobecnou neschopností přeměnit na kapitál specifické zboží – peníze.

- Vztahy mezi finanční a výrobní sférou jsou stále bližší a pevnější. „Sub-prime“ krize začala v létě roku 2007 a výrobu nové hodnoty „nakazila“ již rok nato. Začátek poslední průmyslové krize přišel na podzim, resp. v zimě roku 2008 po pádu Lehman Brothers v polovině září téhož roku.

Tak jako v případě jiné krize, ať je její intenzita a sféra původu jakákoli (výrobní čili průmyslová, finanční nebo obchodní), je i „sub-prime“ krize výsledkem předcházející expanze (v letech 2001 – 2006), tedy dobré kondice kapitalismu.

- Kapitalismus uspokojuje potřeby (cokoli si o nich můžeme myslet) za dvou podmínek: pokud jsou užitečné pro akumulaci kapitálu a pokud mají zboží formu. Máme zde na mysli například to, co se stalo během posledního proletářského politického cyklu od roku 1968 do roku 1976, kdy byli kapitalisté nuceni ustoupit růstu mezd (kvůli relativně plné zaměstnanosti, poválečné obnově a intenzitě bojů), aby se zhodnocování zachovalo. Pokud však jde o potřebu, kterou jako revolucionáři považujeme za zásadní, tedy o potřebu bezprostřední společenskosti, sociality (nezprostředkované zbožím), tu kapitál obchází, či dokonce ničí. Jeho cílem je „výroba“ nadhodnoty (a nikoli jen výroba zboží samotných). Jeho krví je poté úvěr.

Úvěr předpokládá kontinuitu výroby a realizace nové hodnoty. To je jeho síla i slabost. Je to jeho síla, protože tím, že odkládá splatnost, umožňuje mobilizovat část hodnoty, která se teprve vytvoří v budoucnu, aniž by bylo potřeba čekat na její vytvoření a realizaci. Ale je to též jeho slabost, protože se předpokládá, jak jsme již připomněli, plynulost a kontinuita reprodukce kapitálu. To znamená neomezenou náboženskou víru ve schopnost systému vyhnout se léčkám zhodnocování, plánovat vlastní rozvoj a v nejvyšší

možné míře vyhladit svou cyklickou trajektorii. Jde též o neomezenou víru v moderní stát a jeho politickou a sociální demokracii, v onen svazek společenských vztahů, které mají být definitivně normalizované a dané do služeb kapitálu.

Nadhodnota se získává ve výrobním procesu, ale realizuje se až prodejem zboží, v nichž se ztělesňuje. To předpokládá existenci solventního, koupěschopného trhu. A vyžaduje to distribuci zboží a „konečného spotřebitele“, který je ochotný zaplatit alespoň průměrnou cenu (i když každý šéf sní o super-zisku, což je skutečným motorem a motivem růstu technického složení kapitálu). V opačném případě trh rozhodne o neschopnosti nadhodnoty přeměnit se za dobrých podmínek v kapitál v dokonalejší formě, v peníze. Kapitál se poté částečně či zcela nezhodnotí a přestává být kapitálem. Stejný osud čeká i úvěrový a obchodní kapitál, který je s daným produktivním kapitálem spojen.

- Současná krize v Evropě, a v menší míře ve Spojených státech, je fiskální krizí států jako specifických individuálních kapitalistů, kteří disponují specifickými privilegii – především schopností reprezentovat všeobecný zájem kapitálu v dané geografické oblasti. Jde o krizi likvidity, v níž se ukazuje neschopnost státu získat úvěry s dlouhodobě udržitelnými úrokovými sazbami. Tato krize likvidity se v některých případech (například Řecko) mění na krizi solventnosti, tedy krizi schopnosti splácet půjčené peníze s úroky. Současné riziko „systemické“ krize (onoho strašáka, proti němuž nyní bojuje evropská nadnárodní vláda) spočívá právě v přeměně krize likvidity na všeobecnou krizi solventnosti. Jednou z hypotéz je, že tato krize položí subjekty úvěrového sektoru, které pojišťují hedgeové fondy, investiční fondy a finanční zprostředkovatele. Dva „běčkové“ subjekty z této sféry již padly: francouzsko-belgická banka Dexia a MF Global, britský finanční zprostředkovatel (broker pro třetí strany).
- Fiskální krize je přímým následkem bankovní krize let 2007 až 2009. Je též velmi nepřímým následkem cyklické krize zhodnocování, která trvala od roku 2008 do polovičky roku 2009. Dlouho oslabovaný finanční sektor a jen postupně se zotavující finanční trhy (charakteristické systematickým odporem vůči jakémukoliv riziku) způsobily všeobecný růst úrokových sazeb pro investice do úvěrových nástrojů, a to včetně těch vydávaných státy. Zadluženost těchto států navíc rostla v důsledku jejich nedávných proti-cyklických aktivit, jejichž cílem bylo nasycit přenosové kanály úvěrové krize směrem k výrobní sféře (a v případě Řecka zachovat „sociální kohezi“). Vyhledky na novou cyklickou krizi zhodnocování poté ještě zhoršily perspektivy dostatečných rozpočtových příjmů tím, že daly finančním investořům další důvod k obavám.

- Současnou podobou nadvýroby zboží je nadvýroba peněz. Zatímco čelili poklesu poptávky po svých zbožích, kapitalisté se z finanční krize let 2008 až 2009 poučili. Brutální pokles poptávky se rychle rozšířil od spotřebitelských prostředků po výrobní prostředky i suroviny. Značné zásoby výrobků v rozličných stádiích výroby tak tížily ceny zboží a vedly k jejich drastickému znehodnocování. Když čelili kapitalisté novému poklesu poptávky v druhé polovině roku 2011, uzpůsobili svou nabídku změnám v poptávce, přesně tak jako oceláři v Evropě. Vyhnuli se tedy hromadění zásob ve skladech, zpomalili propad cen a udrželi míry zisku na vysoké úrovni. Klasický fenomén nadvýroby se tedy neprojevil v podobě akumulace zboží, která nenašla své kupce a nezhodnotila se v procesu prodeje. Vzal na sebe podobu nad-akumulace zvláštního zboží – peněz, které se staly cyklicky neschopné zhodnocovat se, tedy stát se kapitálem.
- Pokud jde o naše kategorie, závisí „dobrá kondice“ či „zdraví“ kapitalismu a to, jak definujeme jeho periodické cykly, na vývoji ziskových marží velkých společností: zhruba 40 největších firem na světě vykázalo v roce 2011 opět dvojciferné marže. Nesdílíme názor, že cyklus určují trendy vývoje HDP. Výpočet HDP totiž zahrnuje všechny transakce, včetně těch, v nichž se nerealizuje nová hodnota. Pokud bychom se řídili HDP, potom bychom museli říci, že je Evropa či Japonsko po desetiletí v „recesi“ či „stagnaci“... jedním slovem, šlo by o úpadek, dekadenci. Jak ale vysvětlit zdravé zisky velkých japonských a evropských firem? Jak vysvětlit rozšíření a prohloubení kapitalistických společenských vztahů v těchto zemích? Co je jejich materiální základnou?
- Jak jsme již řekli, do jisté míry (kterou definuje bod revoluční roztržky, ruptury) dokáže kapitalismus prostřednictvím krize rozšiřovat a prohlubovat svou globální nadvládu. Poslední, finální krizi kapitalismu spustí až revoluční proletariát, který povstane na celém světě. Tato „krize“ je jediná, která si podle nás zaslouží přívlastek „systemická“ či „systémová“.

Uprostřed této finanční krize můžeme slyšet nářky, které připisují všechna zla finanční sféře a mnoha spekulacím, které pravidelně produkuje. Finanční sféra je opět prezentována jako fíkový list průmyslového kapitálu. Stejně jako tomu bylo v případě „globalizace“, nabízí to dobrou lacinou záminku šéfům, kteří se mohou tvářit, jak moc jsou rozrušení a rozezlení kvůli tomu, že musejí zvýšit vykořisťování dělníků – aby chránili své akcionáře a získali nezbytný kapitál pro rozvoj jejich byznysu. Jako kdyby jim šlo jen o výrobek a výrobu a nezajímali se o zisk, nenechají si průmysloví ani obchodní šéfové ujít jedinou příležitost postěžovat si, že byli v sevření „nelítostné krátkodobé logiky“ ziskovosti.

Nyní si dovolíme připomenout pro dobro všech, kdo věří ve všemocné zlo financí, že:

Zaprvé, ceny jakéhokoli zboží se vyjadřují jedině v penězích. V kapitalismu neexistuje žádný výrobek, který by nebyl „financionalizován“ ve formě ceny.

Zadruhé, v konečné ceně přirozeně započítáváme průmyslový zisk, který kvůli tomu z velké části určuje množství vyrobené přidané hodnoty. V kapitalistickém účetnictví není mezi těmito dvěma „standards managementu“ žádný rozpor. Důkaz? Stačí si otevřít firemní dokumentaci či jen státní účty – najdete tam dva typy čísel.

Navíc, neumí-li si kapitalismus představit sám sebe bez existence monetární ekonomiky, je úvěrová ekonomika zároveň produktem moderního průmyslu, protože finanční úrok je stejně jako obchodní či průmyslový zisk částí nadhodnoty a zásadní podmínkou jejího rozvoje.

„Nutná tendence kapitálu je tedy oběh bez doby oběhu, a tato tendence je základním určením úvěru a úvěrových operací kapitálu.“

Karel Marx: Grundrisse (Ekonomické rukopisy z let 1857-1859)²

„Návrat v peněžní formě je díky úvěru nezávislý na době skutečného návratu jak pro průmyslového kapitalistu, tak i pro obchodníka. Oba prodávají na úvěr; jejich zboží se tedy zcizuje dříve, než se jim přemění v peníze, tj. než se k nim vrátí v peněžní formě. Na druhé straně kupují na úvěr; a tak se jim hodnota jejich zboží zase mění buď v produktivní kapitál, nebo ve zboží kapitál, dříve než se tato hodnota skutečně přemění v peníze, dříve než je zboží splatné a než se za ně zaplatí.“

Karel Marx: Kapitál, III. díl³

Bedřich Engels, dalek toho, aby považoval akcie za nepřítel výroby, uvedl, že „bursa se tak stává nejpřednější představitelkou kapitalistické výroby“.⁴ V době, kdy je stát ve fiskální krizi, což zmenšuje míru jeho intervence do ekonomiky, přitom začíná být kapitálový trh pro kapitalistickou výrobu čím dál nepostradatelnější.

Jednota mezi třemi různými formami funkce kapitálu (produktivní kapitál, kapitál nesoucí úrok a obchodní kapitál) není permanentní. Pokud na ní trváme, je to proto, abychom odpověděli všem ve Francii i jinde (včetně těch z krajní pravice i krajní levice), pro něž vedou stopy všeho zla tohoto systému k finanční sféře.

² Šestý sešit, Proces oběhu. Fáze oběhu kapitálu, strana 289 (Rukopisy „Grundrisse“ II., rok vydání 1974)

³ 28. kapitola, strana 469 (Kapitál III – I, rok vydání 1955)

⁴ B. Engels: Dodatky k třetímu dílu Kapitálu, II. Burza, strana 413 (Kapitál III – II, rok vydání 1980)

Hlavní rozhořčení směřuje na adresu „chamtivých bankéřů“ proto, že brání výrobě tím, že prosazují „logiku, která je čistě parazitická a krátkozraká a která nebrání zájmy národní ekonomiky, ale globálních financí“. Jinými slovy, aniž bychom přitom zkomolili intence našich protivníků, lze situaci shrnout následovně: máme „dobrý“, produktivní kapitál, který je národní a těžce se dře, a poté „zlý“ kapitál, který nese úrok, je kosmopolitní a zahálčivý. Onen první neexpanduje, jak jsme doufali, kvůli útokům ze strany onoho druhého, privilegovaného nositele strašlivého „mezinárodního kapitálu“ a „globalizace“. Měli bychom si zapamatovat, že pravidlem je jednota mezi mnoha rozličnými formami kapitalistického fungování a že by navíc bez přeměny monetární ekonomiky kupecké společnosti na ekonomiku úvěru nebylo kapitalistického rozvoje tohoto typu.

Samozřejmě, opozice mezi formami kapitalistického fungování existuje, a když je zjevná, je to ta nejzřejmější známka existence periodické krize zhodnocování kapitálu v jeho celistvosti.

Fiskální krize jako druhá fáze globální finanční krize

„Státní dluh, tj. zcizování státu – ať je despotický, konstituční nebo republikánský – vtiskuje svou pečeť kapitalistické éře. Jediná část takzvaného národního bohatství, která je skutečně společným majetkem moderních národů, to jsou – jejich státní dluhy. Proto je naprosto důsledná moderní doktrína, že národ je tím bohatší, čím více je zadlužen. Státní úvěr se stává krédem kapitálu. A se vznikem státního zadlužení se stává smrtelným hříchem, pro nějž není odpuštění, už ne rouhání se duchu svatému, nýbrž nevíra ve státní dluh.

Státní dluh se stává jednou z nejsilnějších pák původní akumulace. Jako dotekem čarovného proutku obdařuje neproduktivní peníze plodivou silou a proměňuje je tak v kapitál, aniž se peníze musí vystavovat nebezpečím a obtížím, které jsou nevyhnutelné při uložení peněz do průmyslu nebo dokonce při lichvářských manipulacích. Státní věřitelé nedávají ve skutečnosti nic, neboť částky, které půjčily, se přeměňují v státní dluhopisy, lehce přenosné, které v jejich rukou fungují úplně stejně, jako by to byly hotové peníze. Ale kromě takto vytvořené třídy zahálčivých rentiérů a improvizovaného bohatství finančníků, kteří vystupují jako prostředníci mezi vládou a národem, kromě bohatství nájemců daní, obchodníků a soukromých továrníků, jimž padá do klína značná část každé státní půjčky jako kapitál spadlý s nebe – vytvořil státní dluh akciové společnosti, obchod cennými papíry všeho druhu, ažiotáž, zkrátka: bursovní hru a moderní bankokracii.“

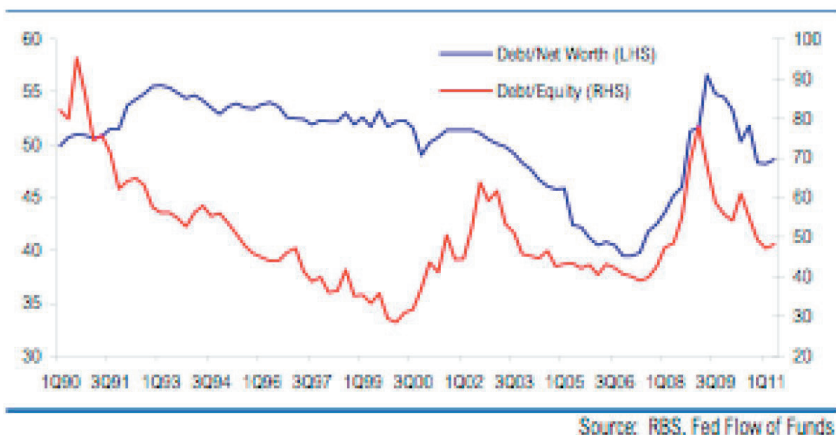
Marx, Kapitál: I. díl⁵

⁵ 24. kapitola, strana 795 (Kapitál - I, vydání z roku 1953)

Všechno to začalo na jaře 2007, když několik finančních institucí v USA zjistilo, že asi 300 tisíc domácností není schopno splácet včas hypotéky poskytnuté v předchozích letech. Jako první volala na poplach britská banka HSBC. Na začátku srpna 2007 se krize stala veřejnou záležitostí.

Hypoteční deriváty „problémových“ amerických domácností, používané jako podkladové aktivum pro finanční deriváty (v řeči finančního světa jde o proces sekuritizace, podle Marxe by se jednalo o duplikaci úvěrových nástrojů) prodané na kapitálových trzích, se staly součástí takzvaných strukturovaných produktů (jde o „koše“ obsahující rozličné úvěrové deriváty) rozsáhle používaných k financování soukromých finančních institucí (bank, investičních fondů, pojišťoven...) – a nacházely se tak v aktivech úvěrových institucí či jejich kanálech do mimobilančního financování – v SPV (Special Purpose Vehicles, sekuritizační struktury se strukturou investičních fondů). Tyto organizace obstarávají dekorelaci mezi rizikem, které nesou sekuritizované finanční produkty (v případě sekuritizace hypoték jde o riziko, že dlužník přestane splácet úvěr), a rizikem, které nese entita, která vydává podkladové aktivum sekuritizační transakce.

Zadluženost nefinančních amerických firem

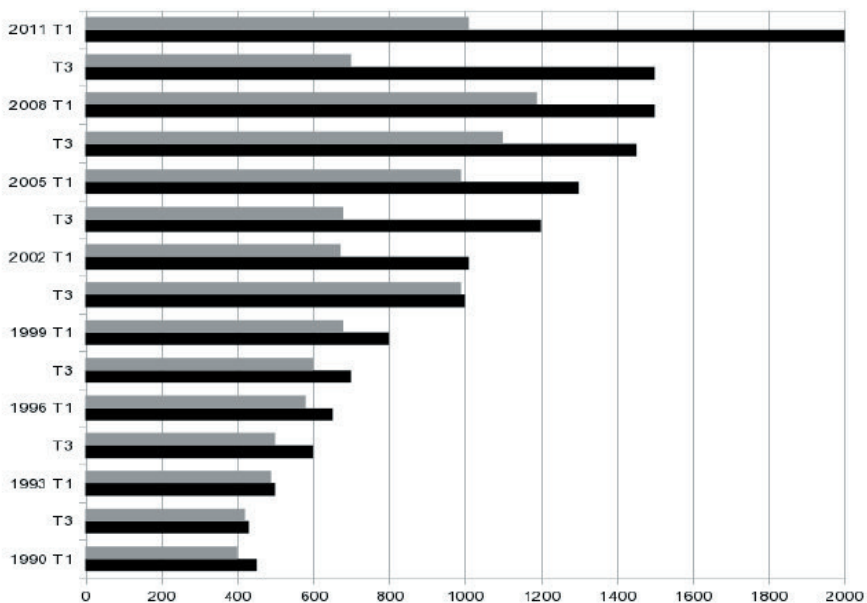
Poznámka: Graf ukazuje poměr čistého dluhu⁶ amerických nefinančních firem k jejich čisté hodnotě (odhadované hodnotě jejich aktiv) na jedné straně (horní linka) – k jejich tržní hodnotě na straně druhé (spodní linka). Vidíme rozsah procesu snižování dluhů od poslední cyklické krize zhodnocování z konce roku 2008, která skončila v druhé polovině roku následujícího. Viz níže.

⁶Čistý dluh vyjadřuje schopnost firmy okamžitě splatit všechny své dluhy, pokud by k tomu byla vyzvána. Je důležitým ukazatelem zdraví firmy pro investory. Vyjadřuje objem dluhu minus hotovost a další likvidní aktiva.

Finanční krize vypukla v okamžiku, když toto zajištění, tedy hypotéky amerických domácností v problémech, přestalo samo o sobě fungovat, to znamená, že tyto hypotéky přestaly fungovat jako protistrana (nebo podklad) ke svým derivátům zahrnutým do strukturovaných produktů. V důsledku toho si subjekty ve finančním sektoru, a v první řadě to byly banky, přestaly navzájem důvěřovat. Sháňka po penězích následně vedla ke katastrofě, vyvolala globální finanční krizi, kterou lze shrnout jako chaotickou degeneraci úvěrové ekonomiky do měnové ekonomiky. Jinými slovy: úvěrové nástroje s omezenějším oběhem musí okamžitě uvolnit cestu těm se schopností širšího oběhu. Prvotřídními úvěrovými nástroji se staly ty, které mohly stále fungovat jako platební prostředek, účetní jednotka a všeobecný ekvivalent uznávaný v co nejvyšší míře.

Jedním slovem šlo o peníze – jenže nejen o všechny měny, ale o ty, které byly nejsilnější, jde-li o schopnost zhodnocovat se, či o měny zemí, které, jako

Srovnání investic a likvidních aktiv⁷ u amerických nefinančních a nezemědělských firem

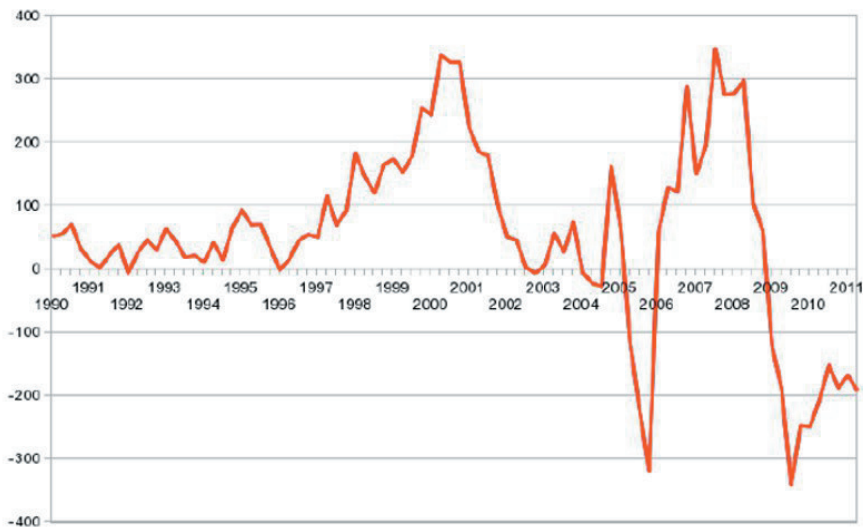
Zdroj: Federal Reserve Statistical release 2011 (černé linky: likvidní aktiva, šedé linky: investice)

⁷Likvidní aktiva představují majetek v hotovosti nebo snadno směnitelný za hotovost bez ztlačné ztráty hodnoty.

je tomu v případě Spojených států, jsou schopny aktuální slabost, pokud jde o zhodnocování své národní části celkového kapitálu, kompenzovat dominantní globální pozicí na finanční, politické, diplomatické a vojenské rovině. Globální finanční krize výrazně snížila objem úvěrů, které jsou k dispozici za výhodných podmínek pro podniky i jednotlivce.

Skrze tento kanál se z finanční krize stala krize zhodnocování. Avšak snížení firemního dluhu (tento proces byl úspěšně dokončen v letech před propuknutím finanční krize) a velká akumulace hotovosti ve firmách umožněná vyšší mírou vykořisťování dopad finanční krize na proces přímé produkce kapitálu umenšily. Zásadním důvodem pro relativně silnou odolnost výrobní sféry vůči krizi ve finančním sektoru je nárůst technické kompozice celkového kapitálu nesený hlavně mechanizací finanční a obchodní sféry (rozsáhlá elektronizace plateb a pohybu zboží v 90. letech). Tento odpor byl dokonce ještě úspěšnější, pokud odhlédneme od finančních center typu Wall Streetu, londýnské City, Frankfurtu nebo Paříže. Kapitalistický rozvoj zemí jako Čína, Indie, Brazílie a Turecko zasáhla první fáze finanční krize jen minimálně právě proto, že technické složení

Finance gap - americké nefinanční a nezemědělské firmy (v miliardách amerických dolarů)

Poznámka: Graf zachycuje rozdíl mezi kapitálovými výdaji (investicemi do výroby) a ziskem po odečtení daní a výplat dividend akcionářům, očištěný od zásoby zboží. Ukazuje, že firmy utrácují méně na výrobní investice, které financují více ze jmění, které samy vlastní.

kapitálu bylo významně posíleno, což umožnilo zachování fungování jejich soustrojí, které se podílí na produkci dodatečného kapitálu.

Takzvaná revoluce v informačních technologiích devadesátých let minulého století byla globální. Národní bankovní systémy s méně sofistikovanými finančními technikami svým zemím pomohly zabránit, aby je těžce kontaminovala první vlna finanční krize. Proces znehodnocování nejprve úvěrových nástrojů s omezeným oběhem a poté i těch s rozsáhlejším oběhem popisuje buržoazní politická ekonomie jako „monetizaci dluhu“. Tento proces kontrolují státy, jediné instituce oplývající mocí tisknout peníze a státní dluhopisy. Jejich hlavním nástrojem na zlepšení finanční sféry nasycené úvěrovými instrumenty, které již nejsou směřitelné, je centrální banka. „Je věcí centrálních bank, aby nakupovaly aktiva, která investoři (dočasně) odmítají kupovat, a uspíšily tak na trzích s těmito aktivy návrat k normalitě,“ uvedl Patrick Artus, hlavní ekonom v Natixis.

Nejaktivnější byla na tomto poli americká Federální rezervní. Na konci třetího čtvrtletí Fed absorbovala z nemocného amerického finančního systému takzvaná toxická aktiva za 2 900 miliard dolarů a federální dluhopisy a podobná aktiva za

Míra investic nefinančních firem (eurozóna a 27 zemí EU), v procentech

Zdroj: Federal Reserve Statistical release 2011 (plná čára: eurozóna, přerušovaná: EU)

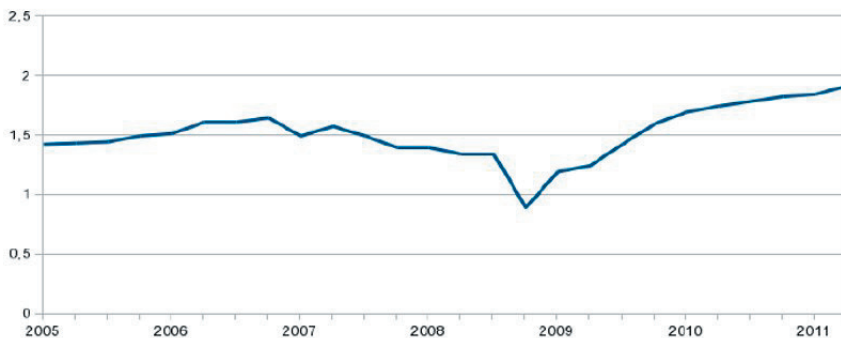
Poznámka: „Míra hrubých investic nefinančních podniků je definována jako tvorba hrubého fixního kapitálu dělená hrubou přidanou hodnotou. Tento poměr vztahuje investice nefinančních podniků do dlouhodobých aktiv (budovy, stroje atd.) k přidané hodnotě vytvořené během výrobního procesu.“ (Eurostat).⁸ „Přidaná hodnota“, tak jak ji definuje politická ekonomie, není jako pro Marxe dodaná nadhodnota a mzdy. Odpovídá hodnotě vyjádřené v tržní ceně produktu po odečtení nákladů za výrobní prostředky, polotovary a koupené služby.

⁸ <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tec00099>

1 800 miliard dolarů. Ještě nedávno držela americká centrální banka na 70 procent krátkodobých dluhopisů (tedy těch se splatností do pěti let). Když se finanční krize zhoršovala, byly nejvíc vystaveny nezájmu investorů ve finanční sféře obligace s blížící se splatností. Tyto nároky na federální dluh nejsou „toxickými“ aktivy, ale můžou se jimi stát v situaci, kdy se hlavní hráči na finančních trzích rozhodnou, že jsou příliš riskantní. Proto docházelo předem k („obezřetnému“, řečeno finančním žargonem) odkupování vládních dluhopisů hlavními centrálními bankami. Díky masivnímu nákupu federálních dluhopisů se podařilo udržet jejich úrokové míry na historicky nízkých hladinách. A to navzdory rostoucímu federálnímu dluhu a poklesu ratingu, který Spojeným státům nadělila přední globální soukromá ratingová agentura Standard & Poor's. Fed vytáhl z finanční sféry 1 000 miliard dolarů v neobchodovatelných aktivech tím, že do oběhu peněz a do úvěrových institucí napumpoval ekvivalent v dolarech. V Japonsku centrální banka utratila na nákup „toxických“ aktiv 55 miliard jenů a na nákup dluhopisů 12 500 miliard jenů.

V eurozóně se podobně chovala i Evropská centrální banka (European Central Bank, ECB), i když měla o něco méně palebné síly: v jejím případě šlo o 350 miliard eur do poloviny listopadu 2011, včetně 190 miliard za dluhopisy zemí eurozóny. Kromě toho, že pomáhaly držet úrokové sazby na snesitelných úrovních, snižovaly odkupy státních dluhů zemí v těžkých finančních obtížích

Zisky amerických firem (v tisících miliard amerických dolarů)

Zdroj: Ministerstvo obchodu USA

Poznámka: Nejlepším indikátorem výrobního cyklu kapitálu jsou zisky vykazované nefinančními firmami. I když definice zisku, s níž pracuje buržoazní politická ekonomie, není totožná s Marxovou, nahlášené zisky firem, které nepůsobí ve finančním sektoru, zůstávají nespolehlivějšími ze všech dostupných dat, pokud jde o změny ve zhodnocování kapitálu. Opakem toho je HDP, které zahrnuje všechny směny, včetně těch, které nevytvářejí novou hodnotu. Zisky vykazované nefinančními firmami zahrnují mnohé zisky průmyslových a obchodních firem, které vycházejí z realizace hodnoty generované ve výrobní sféře.

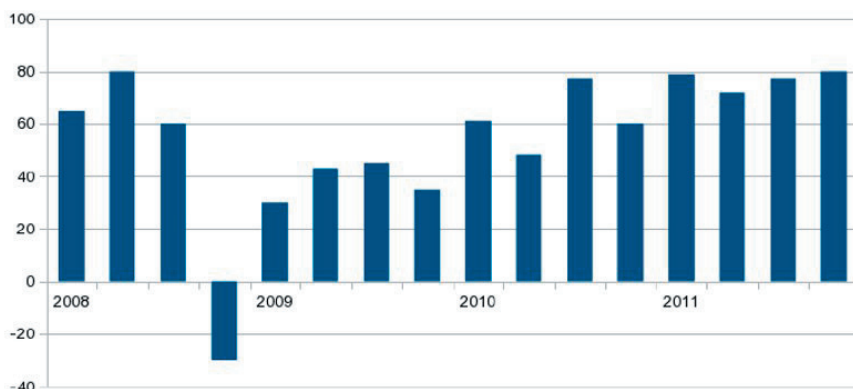
v eurozóně ze strany ECB míru, do níž byly vystaveny riziku evropské banky, které si části oněch dluhů nárokovaly. ECB nabyla nevyřízené dluhy „tvůrců trhu“ (především bank, které jsou při vydávání dluhopisů obslouženy v první řadě) na „sekundárním“ trhu s dluhopisy (který bychom neměli zaměňovat za „primární“ trh s emisemi). Ve Spojeném království následovala americký příklad Bank of England a nakoupila od bank v problémech „toxická“ aktiva za 200 miliard liber, navíc naplánovala, že plán v říjnu 2011 zvýší o dalších 75 miliard liber. Spojené království rovněž znárodnilo několik velkých bank, jejichž účetnictví bylo v kritickém stavu (Royal Bank of Scotland, Lloyds TBS).

Kvartální zisky (před zdaněním) nefinančních evropských firem (v miliardách dolarů)

Zdroj: Evropská centrální banka

Kvartální zisky 241 největších firem v Evropě (v miliardách eur)

Zdroj: BEA (Bureau of Economic Analysis, ministerstvo obchodu USA)

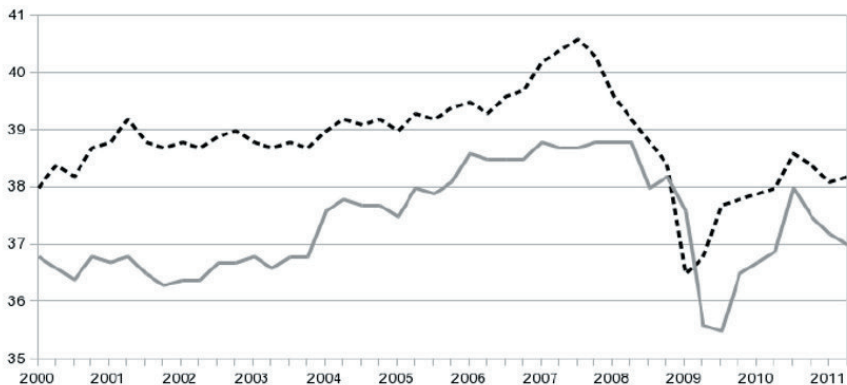
Americké státy neznárodnily nic, zaplavily ale desítkami miliard dolarů čtyři velké banky, které krizi roku 2008 přežily (Goldman Sachs, Citigroup, Bank of America a Morgan Stanley), a rekapitalizovaly za použití stovek miliard dolarů dvě finanční instituce, které se specializují na hypotéky (Freddie Mac a Fanny Mae)⁹, a velkou pojišťovnu (AIG), protože všechny tři instituce byly na kraji bankrotu. Desítky miliard dolarů si našly svou cestu do globálního finančního sektoru. Mezitím držely centrální banky úrokové míry dole a zvětšovaly a rozšiřovaly krátkodobý úvěr pro banky. Výměnou za tyto ohromné dary vlády a centrální banky požadovaly, aby půjčovatelé obnovili normální financování ekonomiky a přijaly konzervativnější způsoby fungování (ukládaly si více hotovosti na ochranu svých půjčovatelství aktivit). Onen masivní bailout odvrátil řetěz bankrotů bank s mezinárodní pověstí, „normální“ úvěrové podmínky však neobnovil. Banky zpřístupnily přístup k úvěru a ke svým přímým konkurentům zůstaly i nadále podezřívavé. Firmy však odložily investiční programy a využívaly svých vlastních rezerv.

To, že jako indikátor cyklu bereme naakumulované ohlášené zisky, nikoli HDP, není nějaké zbytečné puntičkářství. Trajektorie HDP a zisků není tatáž. Můžete být svědky toho, jak se zisky zvyšují, zatímco HDP klesá. Pokud stát jako největší přispěvatel do HDP ve zralých kapitalistických zemích sníží výdaje, HDP pravděpodobně poklesne. Obchodní aktivity tím přirozeně budou trpět, firmy ale mohou dobývat zisky tak, že budou hledat soukromé klienty a trhy jinde. Japonský HDP „stagnoval“ po celé dlouhé roky, ale zisky hlavních japonských obchodních společností, které zažily cyklický vývoj srovnatelný s vývojem svých amerických a evropských konkurentů, nikoli.

Ve finanční sféře je naakumulováno obrovské množství likvidity, aniž by se přeměnila v prostředek platby a poté ve výrobní prostředky – aniž by se stala kapitálem. Zbytek udělá absence krátkodobých vyhlídek na významný růst míry zisku v důsledku něčeho jiného než snižování výrobních nákladů, zejména skrze škrtnání na výplatních páskách. Výrobní aktivity se v rozvinutém Západě rozvíjejí jen pomalu nebo se zmenšují. Výrobní podniky však zatím všim prošli a zachovaly si schopnost generovat zisky tím, že jednájí téměř výlučně prostřednictvím prodloužení a intenzifikace pracovní doby. Tuto volbu na ně uvaluje absence nové „technologické revoluce“ a reorganizace práce. Některé firmy občas vytvořily nové trhy na základě existujících technologií, je to však relativně vzácný jev a není pravděpodobné, že by to zvrátilo obecný trend. Vysoké zisky v kontextu slabých výrobních investic umožňoval jedině rostoucí tlak na pracovní sílu a její mzdy.

⁹ „Freddie Mac“ je přezdívka „Federal National Mortgage Association“, „Fanny Mae“ se říká „Federal Home Loan Mortgage Corporation“.

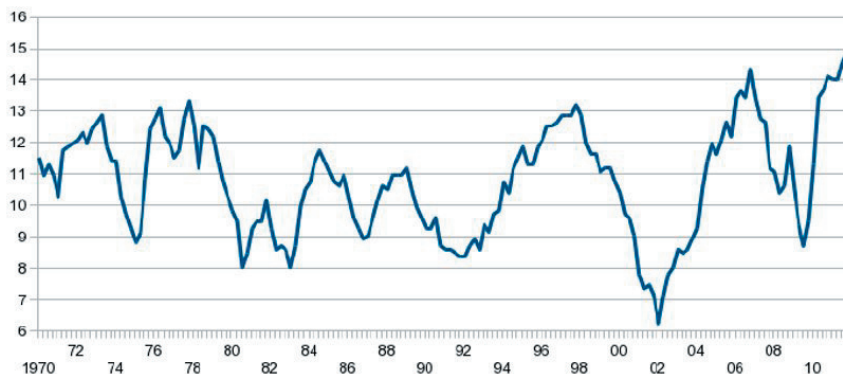
Podíl zisku nefinančních společností (eurozóna a 27 zemí Evropské unie) v procentech

Zdroj: BEA (pevná čára: EU, přerušovaná čára: eurozóna)

Poznámka: „Podíl zisku nefinančních korporací je definovaný jako hrubý provozní přebytek dělený hrubou přidanou hodnotou. Tento indikátor ziskovosti vyjadřuje podíl na celkové hodnotě vytvořené ve výrobním procesu, který připadá kapitálu. Je doplňkem podílu mzdových nákladů (plus daně, minus subvence na výrobu.“ (Eurostat)

Marže nefinančních evropských firem v procentech

Zdroj: BEA

Poznámka: Marže se vypočítává jako podíl EBITDA (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization; zisk před úroky, daněmi, odpisy a amortizací) a hrubé přidané hodnoty. Tato marže, jak ji definuje politická ekonomie, se přibližuje Marxově míře vykořisťování (podíl nadhodnoty a variabilního kapitálu). V nefinančním sektoru dosáhla tato marže ve třetím čtvrtletí roku 2011 15 procent, to je o 0,5 procenta více, než kolik činila za svého předchozího vrcholu v roce 2006.

Finanční potřeby firem se snížily, ale bank a států, které značně monetarizovaly svůj dluh, vzrostly. Eurozóna vydala v roce 2011 obligace za 900 miliard eur (v roce 2012 se očekávají obligace za 870 miliard). Spojené státy v roce 2011 vydají federální dluhopisy v hodnotě 1,2 biliony dolarů. Aby zvětšily prostředky refinancování, podílí se více států na proti-cyklických opatřeních významného rozsahu.

Jenže v době, kdy jsou investoři a „tvůrci trhu“ opatrní a zdráhají se na úvěrových trzích podstupovat riziko, je konkurence mezi vydávanými cennými papíry velmi tvrdá. Spolu s růstem konkurence roste i diferenciací požadovaných výnosů. Jinými slovy, sazby, za něž se peníze půjčují, jsou vyšší, když má „trh“ za to, že je půjčka riskantní. Rizikovitost půjčky se měří pravděpodobností, že dojde k nesplacení.

Řecko je všude

Teď se vraťme z výletu po finančních trzích do Řecka. Až do vypuknutí finanční krize byly Atény schopny refinancovat svůj veřejný dluh za úrokové míry, které se až tak nelišily od úrokových sazeb lépe se chovajících žáků ve třídě eurozóny. V říjnu však 2009 socialistická vláda premiéra Georga Papandreoua brutálně zvýšila předpověď na vývoj veřejného dluhu na rok 2009, z dřívějších šesti procent na 12,7 procenta. Ratingové agentury neminuly cíl a snížily rating řeckých státních dluhopisů. „Tvůrci trhu“ se postavili novým emisím dluhopisů do cesty a ignorovali je.

Třináctého dubna 2010 vláda požádala o mezinárodní „pomoc“. Druhého května slíbil Řecku Mezinárodní měnový fond a Evropská unie 110 miliard eur na tři roky výměnou za přijetí opatření fiskální disciplíny. To je začátek druhé fáze finanční krize – fiskální krize států. Takzvaný záchranný plán pro Řecko byl de facto plánem, jak zabránit, aby se řecká fiskální krize rozšířila skrze finanční sféru po Evropě.

vlastník	množství	v procentech
trh (zahraniční banky, investiční fondy, pojišťovny)	125,9	36
státy Evropské unie	55,0	16
Mezinárodní měnový fond	17,9	5
dvojstranné půjčky	47,7	14
řecké a kyperské banky	73,9	21
řecké ne-finanční instituce a penzijní fondy	26,0	8
celkem	346,4	100

Zdroj: Bloomberg, UBS

Řecký dluh (na koci října 2011 činil 347 miliard eur) je z 36 procent vlastněný zahraničními bankami, investičními fondy a pojišťovnami, 21 procent vlastní řecké a kyperské banky a 8 procent řecké nebankovní finanční instituce a penzijní fondy. Zbývajících 35 procent představují půjčky od Mezinárodního měnového fondu a evropských států od května 2010 do října 2011 a odkupy řeckého dluhu Evropskou centrální bankou.

Několik velkých řeckých a kyperských bank uvádí mezi svými referenčními akcionáři (tedy akcionáři se strategickým vlivem) evropské banky. A to, co platí pro Řecko, platí ještě více pro jiné země, které čelí vážným potížím s refinancováním. Vyčerpávající tabulka níže ukazuje, jak ohrožení křížuje finanční sférou eurozóny (údaje jsou v miliardách dolarů).

směrem k:	Expozice Španělska vůči dluhu		Expozice Itálie vůči dluhu		Expozice Francie vůči dluhu		Expozice Nizozemska vůči dluhu		Expozice Německa vůči dluhu	
	aktiv.	pasiv.	aktiv.	pasiv.	aktiv.	pasiv.	aktiv.	pasiv.	aktiv.	pasiv.
Portugalsku	48,5	71,4	14,4	14,2	23,2	86,9	30,2	25,9	27,5	62,5
Irsku	106,2	37,6	196,8	57,5	112,5	173,9	82,2	157,1	156,4	379,1
Řecku	1,1	5,4	1,6	26,1	5,6	72,1	6,4	31,0	5,8	55,5
Španělsku			137,6	121,3	157,3	396,7	143,3	236,4	87,9	374,7
Itálii	0	0			228,8	447,8	207,8	162,3	195,7	289,5
Francii	0	0	0	0			481,9	329,1	590,4	527,9
Nizozemsku	0	0	0	0	0	0			272,2	316,3

Zdroj: C. Waysand&K. Ross, 2010 IMF WP

Jakékoli nesplácení, které není „organizované“ (tedy připravené a časově rozložené), ze strany některého z evropských států, na něž se zacílí „trhy“, by zapříčinilo velkou šokovou vlnu, která by zasáhla bankovníctví, pojišťovnictví a investiční fondy na celém evropském kontinentu, a tak tedy i velké části globálního úvěrového systému.

V tomto smyslu se Řecko, tak jako předtím „sub-prime“ krize, stalo paradigmatem a spouštěčem nové fáze globální finanční krize. Cílem evropské vlády není „záchrana“ Řecka. Úkolem je zachránit globální úvěrový systém před jeho násilnou přeměnou v peněžní systém, která by mohla vést k další sérii bankrotů finančních firem. Kaskáda bankrotů, které by následovaly, by v několika místech narušila úvěrový systém a zasáhla srdce výrobní sféry. Finanční krize by se stala krizí valorizace, zhodnocování. Došlo by tak právě k tomu, čemu se jen těsně zabránilo za „sub-prime“ krize, během první fáze globální finanční krize.

Záchrana Řecká?

Úsporná opatření uvalená na Atény zavlekla zemi do dlouhodobé krize, která začala v roce 2008 a která nebude přerušena přinejmenším do roku 2013. Opatření rozpočtové disciplíny, která Řecku předešla Evropa, dopadla na aktivitu hlavního ekonomického aktéra v Řecku: na stát.

Veřejné výdaje a znárodněný průmysl představuje asi polovinu HDP. Z 4,9 milionů obyvatel země, kteří mají práci, zaměstnává stát 1,15 milionu. Podle ekonomů z IOBE (nevládní Nadace pro ekonomický a průmyslový výzkum) je jen čtvrtina řeckých firem schopna generovat zisk (jedná se o exportní sektory, výrobu potravin, část sektoru středně pokročilých technologií). Šedá oblast ekonomiky představuje mezi 30 a 35 procenty HDP a je složená z velmi malých firem, které mohou přežívat jen proto, že neplatí daně. Jejich podstatná část je teď na kolenou.

Michalis Chrysohoidis, ministr pro ekonomiku, vysvětlil důvody řecké krize v nedávném rozhovoru pro list Les Echos: *„Problémy Řecká vycházejí z jeho ekonomického modelu. Výrobní struktura se velmi liší od struktury velkých zemí eurozóny. V Německu tvoří 95 procent lidí, kteří mají práci, námezdně pracující, v Řecku je z pracovní síly jen 65 procent zaměstnanců. Máme 900 tisíc firem, které zaměstnávají méně než deset lidí. Většina z nich jsou firmy o jednom člověku. Jsme jedinou zemí v Evropě, která má takový objem velmi malých podniků. Investice samozřejmě trpěly a s nimi i tvorba nových pracovních míst a příjmy. V osmdesátých letech jsme nevyužili evropskou pomoc k rozšíření výroby, exportů a konkurenceschopnosti. V raných devadesátých letech jsme ztratili tisíce pracovních míst kvůli jejich přesunu na Balkán a do východní Evropy, kde země nabídly nižší výrobní náklady. Veřejný sektor proto enormně nabobtnal, a to po přijetí eura kvůli nízkým nákladům na státní dluh.“*

Ekonomika, která je na světovém trhu nekonkurenceschopná, a proto není aktivně zapojena do mezinárodního obchodu (exporty představují jen 10 procent řeckého HDP), výrobní základna založená zejména na menších SME firmách (small and medium enterprise, malé a střední firmy), které jsou (špatně) spravovány rodinami, které jsou podkapitalizované a značně závislé na veřejných výdajích, a téměř naprostá závislost na globálním trhu, pokud jde o dodávky surovin a výrobního vybavení – to vše jsou faktory, kvůli nimž byla řecká ekonomická a společenská formace schopna reprodukce jen díky expanzi veřejných výdajů a absenci daní z ekonomické činnosti.

Se zavedením eura se veřejné výdaje masivně zvětšily. Od přijetí jednotné měny si Řecko půjčovalo levně a utrácelo, aniž by muselo počítat náklady. Když však „tvůrci trhu“ zemi přestali půjčovat za úrokové míry, které se blížily sazbám pro Německo, řecký „rozvojový model“ se téměř okamžitě zhroutil.

Je-li však Řecko extrémním příkladem fiskální krize, není jediným. Rostoucí diskriminace se ze strany „tvůrců trhu“ postupně dostalo dluhopisům Irska, Portugalska, Španělska a Itálie – a nyní se dostává na řadu Francie a Belgie, i když se zatím těší vysokému hodnocení od ratingových agentur.¹⁰ „*Dlužní krize se stala systemickou*“, připustil Jean-Claude Trichet, odcházející prezident Evropské centrální banky. Systemickou a globální, říkají vlády Spojených států a tzv. rozvíjejících se zemí.

Tak jako v době „sub-prime“ krize požaduje „trh“ okamžitou přeměnu úvěrových nástrojů v peníze – v tomhle případě zpeněžení státních dluhopisů, u nichž je riziko nesplácení. Státy rozvinutého Západu mají přístup k menším finančním zdrojům, než měly v době vypuknutí globální finanční krize v roce 2007, aby ucpaly kanály, jimiž by se mohla úvěrová krize přelít do zhodnocovacího procesu celkového kapitálu, do výrobního systému produkujícího novou hodnotu.

Státy, které mají potíže s refinancováním, jednájí méně jako reprezentanti všeobecných zájmů kapitalistického systému a více jako individuální kapitalisté, kteří obětují „růst“ své země za vyčištění svých rozpočtů. Hrozba, kterou představují úsporná opatření pro proces zhodnocování, je mnohem konkrétnější, když vládní výdaje zemí často představují až polovinu HDP, jako je tomu v případě zralejších kapitalistických zemí. V roce 2010 představovaly podle údajů Eurostatu daňové výnosy států Evropské unie 44 procent HDP a 50,3 procenta výdajů. V dnešních dnech není nezvyklé být svědky toho, jak rozhořčeně reagují na manévry spojené s pokračující konsolidací rozpočtu zaměstnavatelské organizace. V Řecku je nejzavilejším nepřítelem úsporných opatření požadovaných Evropou a zaváděných socialistickým uskupením PASOK organizace sdružující velké firmy SEV.

Vyhledky na globální „nákazu“ krizí evropského státního dluhu tlačí vlády k pokusům vytvořit příklady supra-národního vedení. Tento proces byl nevyhnutelný a očekávatelný, plány mu však kazí polarizace a rostoucí segmentarizace globálního trhu. Nástup další cyklické krize zhodnocování, která může přijít v roce 2012 a může být urychlena fiskální krizí, se nyní projevuje klesajícím objemem obchodu se zbožím a kapitálem.

Na cestě ke třetí fázi finanční krize

Ta zpráva přišla znenadání. Tři dny před jednáním zemí skupiny G20 v Cannes počátkem listopadu 2011 japonská vláda a centrální banka mocně intervenovaly na trhu se zahraničními měnami a prodaly 8 bilionů jenů (102 miliard amerických

¹⁰ V lednu 2012 agentura Standard & Poor's Francii odebrala nejvyšší rating AAA, agentura Moody's jí ho nechal, ale varovala, že o něj může přijít. Třetí globální agentura Fitch snížila rating Belgie.

Globální přímé zahraniční investice

Zdroj: UNCTAD, Baseline 100, rok 2005

Poznámka: Přímé zahraniční investice zahrnují výrobní investice a přeshraniční podílové vlastnictví. Poslední zpráva United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), vydaná uprostřed října, předpovídala pro druhou polovinu roku 2011 ostrý pokles růstu přímých zahraničních investic kvůli finanční krizi. Předběžná data o přímých investicích ve třetím čtvrtletí od Mergers & Acquisitions activity to reflektují. „*Zatímco globální ekonomika urgentně potřebuje být řízena soukromými investicemi, které by generovaly růst a pracovní místa, stali se investoři mnohem opatrnějšími,*“ píše UNCTAD.

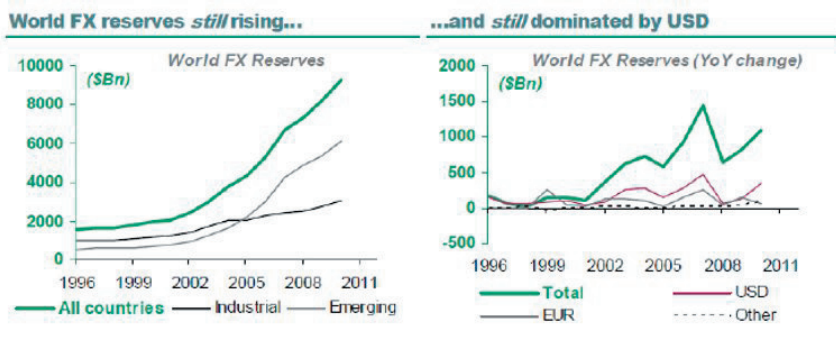
dolarů). Byla to vůbec největší částka, která kdy byla na trhu najednou prodána. Cílem oné třetí intervence na trhu se zahraničními měnami vedené od března do října 2011 bylo zastavit zhodnocování jenu proti dolaru. valy na trhu se zahaměnými a prodaly 8 bilionů jenů (102 miliard amerických dolarů). Byla to vůbec největší částka, která kdy byla na trhu najednou prodána. Cílem oné třetí intervence na trhu se zahraničními měnami vedené od března do října 2011 bylo zastavit zhodnocování jenu proti dolaru.

„*Po jednání G20 existuje riziko eskalace měnové války,*“ komentoval situaci analytik velké francouzské investiční banky. Mezi lety 2004/2005, kdy byl každý dolar obchodován téměř za 130 jenů, a dneškem, kdy přijde na 75/80 jenů, se japonská měna zhodnotila o více než 70 procent. Představme si, jak velké muselo být zoufalství průmyslu, který je tak silně orientován na export jako onen japonský (tvoří kolem 15 procent HDP). Honda ohlásila, že v první polovině roku 2011 poklesly zejména kvůli silnému jenu její zisky o 80 procent.

Japonské firmy by přitom rády horlivě vyvážely zejména nyní, v době, kdy jejich ekonomika přinejlepším stagnuje (podle OECD vykázala záporný růst HDP ve výši 0,5 procenta).

Pro firmy z výrobní i distribuční sféry z hlavních zemí se stalo hledání zahraničních trhů mnohem zásadnější než jindy. Smršťování, stagnace či nízký růst domácí poptávky udržování ziskovosti v současných letech nijak nenapomáhá. Přísná kontrola veřejných výdajů ve státech oslabených vypuknutím dluhové krize je připravila o zajímavé, solventní trhy. A co hůře, dopad této krize na trhy zahraničních měn vystavil akumulaci kapitálu ještě většímu nebezpečí. Příklad jenu (ačkoli bychom mohli zmínit též euro a britskou libru), který se zhodnocuje, zatímco ekonomika, kterou reprezentuje, slábne, je vypovídající, protože je faktem, že finanční aktiva v dolarech přitahují kupce nadále, navzdory znehodnocení dolaru proti uvedeným měnám. Tyto rozličné jevy vyjadřují dialektiku mezi rozličnými funkcemi peněz (účetní jednotka, prostředek oběhu a prostředek plateb) a jejich vnitřními vztahy ke každé z nich. Dolar se těšil vždy, a především v současné finanční krizi, pozici mezinárodní měny, která reprezentovala více než 60 procent rezerv alokovaných v zahraničních měnách, které ležely v centrálních bankách po celém světě.

Globální rezervy podle typu země (průmyslové a rozvíjející se) a měny (dolar a euro)

Zdroj: IMF CoFER

Instituce, které vydávají peníze v Číně a Japonsku, mají trezory plné dolarů a finančních aktiv denominovaných v dolarech (včetně podstatné části amerických federálních pokladničních poukázek T-bills/treasury bills) a nedávají najevo nespokojenost s americkou měnou, zatímco je jasné, že pokud by hodnota dolaru proti jejich měnám výrazně klesla, trpěly by tím jejich exporty do Spojených států. Mocenská pozice amerických a britských finančních trhů, které nabízejí významné finanční deriváty i nerostné suroviny v dolarech, nečelí ohrožení.

Relativnímu úspěchu se jedenáct let poté, co bylo zavedeno jako rezervní měna, těší paradoxně i euro. „Podle statistik MMF vydaných koncem září činilo množství rezerv denominovaných v eurech v bankách po celém světě téměř 27 procent všech rezerv. Koncem roku 1998 činily rezervy v zahraničních

měnách nashromážděné v markách, francouzských francích a dánských guildech méně než 17 procent všech aktiv alokovaných v institucích vydávajících peníze v zahraničních měnách. K tomu, aby svou partii proti dolaru vyhrálo, má však euro velmi, velmi daleko,“ píše se v Les Echos.

V době, kdy jsou jakékoli „náznaky oživení“ vzácné a kdy je heslo „každý sám za sebe“ nejjistější kartou, se stává konkurenční znehodnocování měny hroživou zbraní. Pracovní síla je najímána za nízkou relativní cenu a výsledný výrobek se obchoduje za mnohem konkurenceschopnější cenu. Konkurenční devalvace je lákavější zbraní o to víc, že se kromě jiného projevuje relativním poklesem veřejného dluhu denominovaného ve měně, která je znehodnocována. To vše za podmínky, že znehodnocení není tak vysoké, aby nadměrně nevzrostla cena importovaného zboží. Konkurenční devalvace je proto spíše nemotorná zbraň používaná k překvapení konkurentů. Geopolitické následky jsou zřejmé: konkurenční devalvace se považuje za záměrný akt obchodní války. Generalizovaná obchodní válka je však zároveň konečným stadiem finanční krize, stadiem, které má těžké následky pro akumulaci kapitálu, protože zpochybňuje všechny funkce měny, včetně funkce všeobecného ekvivalentu a účetní jednotky, které jsou základem kapitalistické ekonomiky.

„V penězích je hodnota věcí odloučena od jejich substance. Peníze jsou původně reprezentantem všech hodnot; v praxi se věc obrací, a všechny reálné výrobky a práce se stanou reprezentanty peněz. (...) Obtíže vlastní výměnnému obchodu mohou peníze zrušit jen tím, že je zevšeobecní, učiní je univerzálními.“

Karel Marx: Grundrisse (Ekonomické rukopisy z let 1857-1859)¹¹

Je zřejmé, že závažnost oné třetí fáze finanční krize je přímo spojena s angažmá hlavních měn v měnové válce. Dotčeny jí byl již jen a euro. Čínský jüan byl dotčen jen částečně kvůli svému paritnímu napojení na dolar a kvůli své absenci na globálních měnových trzích. Dolar zůstává relativně uchráněn. Nemůžeme proto mluvit o globální monetární krizi v její nejpokročilejší podobě, a proto je v tomto stadiu vypuknutí všeobecné měnové války pravděpodobné, ale ne jisté.

Politika proletariátu

Jistý zatím není ani výsledek souboje mezi odstředivými a dostředivými silami kapitálu v evropské oblasti. Ať se však odvíjí vnitřní souboj mezi dominantními třídami jakkoli, konsekvence pro proletariát jsou již známé. Kapitál a jeho státy se snaží využít finanční krizi ve svých vztazích s námezdními dělníky jako svou výhodu. Za cíl si vyhlásily zredukovat používání kolektivních smluvních ujedná-

¹¹ První a Druhý sešit, Kapitola o penězích (oddíl Alfred Darimon: O reformě bank. Paříž), strana 107 (Rukopisy „Grundrisse“ I, rok vydání 1971)

ní. Re-individualizace pracovních vztahů, obnovení vztahu izolovaného dělníka k jeho zaměstnavateli je podmínkou pro růst míry vykořisťování v období slabých výrobních investic a proti-cyklické státní politiky ořezané fiskální krizí. Útočí se rovněž na penze a nepřímé mzdy. Drasticky mají klesnout penze a veřejné výdaje na reprodukci pracovní síly (vzdělávání, veřejná doprava, zdravotnictví, sociální dávky atd.) – je třeba učinit jakákoli opatření pro to, aby se stát vrátil ke své funkci reprezentanta a garanta kolektivního kapitálu a aby se normalizovala sféra úvěru.

Proletáři musí odmítnout trpět za ztráty úvěrových institucí, států a firem ve sféře výroby a oběhu. Řečtí pracující, kteří pochodují více než rok na ulicích, skandují, že nechtějí platit a nikomu nic nedluží. Mají pravdu. Iluze o tom, že by kapitalistická ekonomika mohla být spravedlivější, kdyby státy bránily spekulacím a banky by se znárodnily, je však bohužel pořád rozšířená. Revoluční proletáři vědí, že kapitalismu lze rozumět jedině na základě ekonomiky úvěru. Bez úvěru akumulace kapitálu neexistuje. Chceme-li zrušit finanční spekulace a banky, je třeba bojovat proti celému kapitalismu, aby byl nahrazen svobodným sdružením výrobců ve světě osvobozeném od směny, peněz a států. Proto musíme začít od začátku, od samého důvodu existence současného systému: od valorizace kapitálu. *Srdcem kapitalismu je výroba zboží.* Právě na téhle úrovni musíme rozdávat nejtvrďší rány. Militantní demonstrace nestačí, nejmocnější zbraní pracujících je stávka. Stávka a stále rostoucí jednota v boji za společnost, která bude postavená na uspokojování společenských potřeb. V boji proti kapitalistické krizi a proti výrobním vztahům, které ji generují, musí být rozhodující silou více než kdy jindy světový proletariát.

Prvního máje v roce 2009, několik měsíců před začátkem „řecké epizody“, jsme rozdávali ve čtyřech jazykových variantách leták, který obsahoval i následující pasáž:

„Proto bude pro proletáře doba po krizi nejspíše těžší než krize samotná.

Šéfové zvládají své současné potíže s maximální možnou účinností, zatímco halasně pláčou, jak je krize strašlivá a že je téměř bezprecedentního rozsahu. Na uzavřených jednáních podávají důkaz ohromné kreativity, s níž dokáží rýsovat životaschopná řešení svých problémů, zatímco na veřejnosti jsou zoufalí a zaskočení neočekávanými událostmi.

Pravdou je, že krize důkladně využívají, aby ještě víc zmenšili iniciativu a moc dělníků nad pracovními podmínkami a pracovním trhem. Šéfové vedou proti dělnické třídě skutečnou psychologickou válku, aby obsadili další a další pozice, aby ještě víc posílili svou diktaturu nad pracovištěm a celou společností.

To, jak kapitalisté krizi využívají, na proletáře dopadá v podobě masivní vlny „preventivních“ propouštění, pádů reálných mezd, zpříšňováním autority šéfů nad továrnami a kanceláři a podrobením si těch nejvíce neposlušných částí pracovní síly, ať je či není zaměstnaná.

Pokud dělníci dovolí, aby tato ofenzíva pokračovala bez jejich reakce, s koncem krize se ona ofenzíva nezastaví. Poté, co se šéfové věnovali nejprve nejurgentnějším záležitostem, budou muset naplnit obrovské rozpočtové deficity naakumulované po reflexních plánech záchranných opatřeních. Kupní síla mezd bude opět nahlodávat inflace. Před tím, než začnou šéfové zase investovat, se pokusí zvýšit produktivitu práce a vyčistit účetní rozpočty svých firem zintenzivněním pracovního tempa, prodloužením pracovního dne, vynucením si větší flexibility a poklesem mezd.

Pokud proti plánům kapitálu nebudou proletáři, kteří se stávají terčem útoku na pracovištích i mimo ně, rychle a silně reagovat, budou těmi hlavními poraženými a jedinými, kdo za krizi zaplatí celý účet.

Požadovat ozdravení ekonomiky skrze růst spotřeby domácností a mezd, jak to dělají odbory, vychází ze záměru (a je jedno, zda úmyslného, či ne) dělníky ohloupit.

Kapitalisté vědí velmi dobře, co je pro ně a jejich ekonomiku dobré. Jejich plánem je ozdravit své firmy skrze tlak na mzdy a energii dělníků. Není na nás, abychom jim vysvětlovali, jak si mají své zisky obnovit – a není na nás, abychom zachraňovali jejich ekonomiku a jejich státy. Naopak, měli bychom krok za krokem bránit mzdy a pracovní podmínky, byť by se to mělo dostat do konfliktu s přežitím té či oné firmy, toho či onoho státu či kapitalistické ekonomiky jako celku.

Dělníci se nesmějí bát své vlastní síly. Izolované boje, i když v nich dělníci bojují velmi tvrdě (včetně okupací a zajímání šéfů jako rukojmích) nestačí k tomu, aby útok takového rozsahu zadržely. Šéfy a jejich státy přimějeme sklopit zrak jen tehdy, dáme-li se do pohybu, začneme-li plně využívat naši sjednocenou sílu.

Proto je nyní nezbytné pracovat směrem ke společné cestě za specifickými boji, které se odehrávají v továrnách a kancelářích, a proto je nezbytné propojovat je mezi sebou, jak jen je to možné, stejně jako s boji za mzdy v jiných firmách. O prostředcích, jak toho dosáhnout, musí rozhodnout sami dělníci a dělnice – žádný prostředek by však neměl být předem vyloučen.

Autonomní organizace pracovní síly se může zrodit jen ze sítě, která vznikne v ohni boje proti kapitalistické krizi na pracovištích a v sousedstvích a která bude schopna sjednotit ty nejbojovnější a nejbystřejší proletáře kolem perspektivy, která se neomezuje jen na prostou obranu bezprostředních dělnických zájmů.

Šéfové a státy se nerozpakují využívat ekonomickou krizi svého systému ke zvýšení svého politického vlivu nad dělnickou třídou. Pro ně neexistuje separace mezi politikou a ekonomikou. Dávají nám to najevo každým dnem. Ona separace by neměla existovat ani pro nás.“

Dva a půl roku poté, co leták vznikl, nemáme co víc dodat.

17. prosince 2011

- Z distribuce KPK -

Listopad 1989: proletariát spoutaný sametovou trikolórou

Kolektivně proti kapitálu

Pád stalinistického monopolu nabízel v roce 1989 relativně otevřenou situaci... které však dělnická třída nevyužila k tomu, aby se prosadila jako nezávislá politická síla. Jednak byl totiž „socialistický režim“ v demobilizaci proletariátu velmi úspěšný, jednak tomu, aby třída našla svou politickou, subverzivní tvář během listopadu, zamezil předvoj „sametové revoluce“ Občanské fórum.

Jak a proč bojovat proti propouštění?

Mouvement Communiste

Na příkladu několika bojů ve Francii v letech 1972–2001 brožurka ukazuje, že ani v situaci masového propouštění nemožnou pracující spoléhat na odbory, politické strany ani levičácké aktivisty, ale jen na vlastní sebevědomí a kolektivní sílu.

Odbory a politický boj

Mouvement Communiste

Politický boj proti kapitalismu se nemůže dívat na zápasy za každodenní zájmy pracujících teď a tady skrze prsty a končit u opakování abstraktních sloganů o revoluci. A naopak, ekonomický boj teď a tady může být plodný, jedině když je opřen o politickou kritiku vlády kapitálu a vede ho pracující třída, která se neohlíží na potřeby firmy nebo národní ekonomiky.

Dělnicko-studentské akční výbory.

Francie, květen 1968

Roger Gregoire a Fredy Perlman

Kritický pohled na osmašedesátý napsaný dvěma aktivními účastníky tehdejšího hnutí.

Francúzsko, máj-jún 1968:

zmeškaná příležitost? na autonomii pracujících

Mouvement Communiste

Komunistická analýza, která události roku 1968 mnohým možná demýtizuje, opřená o svědectví dvou jejich účastníků, z nichž jeden byl aktivní v akčním výboru, druhý v automobilce.

Pro brožurky si pište na adresu kpk@protikapitalu.org,
v pdf verzi ke stáhnutí na protikapitalu.org

"KDYBY DĚLNÍCI VE SVÝCH
KAŽDODENNÍCH SRÁŽKÁCH
S KAPITÁLEM MALOMYSLNĚ
USTUPOVALI, JISTĚ BY
POZBYLI SCHOPNOSTI
VYTVOŘIT JAKÉKOLI
ŠIRŠÍ HNUTÍ."

KARL MARX
MZDA, CENA A ZISK, 1865